

Pravljica „Brkonja Čeljastnik“ je Magajnova zadnja knjiga. Namenjena je otrokom. Pravljica je svet svojevrstne fantazijske zakonitosti in smiselnosti: njena pravica je skrajna svoboda, zato pa je tudi skrajno občutljiva za mero in smotrnost. Njen smisel je poezija čudovitosti in tajnih moči. Magajna svobode ni izkoristil. Poslužil se je starih pravljjičnih rekvizitov, v katere je vmislil zgodbo o Brkonji Čeljastniku, ki se za svoje odrezane brke maščuje s tem, da ugrabi najlepše dekle. To dekle rešuje z junaštvom in pevsko umetnostjo ribiški sin, a je ne reši prav za prav ne s tem ne z onim; reši jo slučaj — Čeljastniku med tem podraščajo novi brki (kar bi morda kdo slutil že vnaprej, potem bi bila vsa zadeva drugačna), ki prinese vesoljno odpuščanje. Tako je stvar slabo smiselna v fabuli. Po poetičnosti ni boljša, kajti kopičenje lepih predmetov še ni poezija, kakor kopičenje pravljjičnih rekvizitov še ni pravljica. Da bi Magajnova povest pričarala vizijo nekega skrivnostnega življenja, je presuho sestavljena in našarjena. Ne, lepote je tu malo, pač pa dovolj vsiljive osladnosti. Celo jezik je boren, vendar presegajo vse nedostatke pesmice med tekstom, ki so večjidel neslane in grobe in med katerimi se posebno odlikuje tista, ki jo poje zmaj z vsemi tremi glavami, z vsako drugače. Ta zmajski simultaneizem je pač kuriozen domislek. Vse to v svoji skupnosti kajpada ne more ustvariti čarobnosti, ki je poglavitni značaj dobre pravljice. Toda kdor pozna pravljjične zametke v Magajnovi prejšnji prozi, se temu neuspehu ne bo čudil. — Jakčeve ilustracije ne presegajo teksta.

Kritika Magajnovega v knjigah dostopnega dela je s tem zaključena in v celoti predstavlja odklonilno sodbo. Ogromna večina njegovega dosedanjega dela je negativna in ne pomeni nobene vrednosti v naši književnosti. Za pozitivum bi lahko smatrali samo nekaj črtic in pa neznatne drobce „Gornjega mesta“. Po teh je videti, da bi bil Magajna morda lahko pripovednik; morda — toda moral bi se omejiti na življenje, ki ga je opazoval, in se ogibati avtobiografskih povesti, dokler ga ni volja z vso neizprosnostjo in odkritostjo razgledati se v samem sebi in v svojem življenju in si ga prejasniti s trezno objektivnostjo. Ravnotako pa bi se moral varovati svojih globokoumnih in idejnih tem, pri katerih izgublja tla pod nogami in izgublja vso presojo o razumljivosti in razumnosti tega, o čemer razglablja. Samo po taki poti utegne najti samega sebe in svoje pravo mesto v našem piščočem svetu; danes vidi svojo nalogo, kakor kaže njegovo zablodno in onemoglo stremljenje k razpravljanju o velikih ali vsaj na videz velikih vprašanjih — popolnoma drugačno, kakor je tista, ki bi ji bil morda lahko kos.

Josip Vidmar.

Jesenske likovne razstave v Ljubljani

4. Razstava mlade slovenske arhitekture. Drugo povojno arhitekturno razstavo je priredil letos v oktobru v Jakopičevem paviljonu novi Klub slovenskih arhitektov. Če bi merili napredek naše arhitekture po številu razstav in njihovem obsegu — bi morali priti do razmeroma skromnih zaključkov. In vendar je ravno ta panoga slovenske umetnosti dosegla največji in najhitrejši razvoj, ki je docela zasidran v novih življenjskih pogojih našega naroda. Pred vojno bi bilo skoraj odveč govoriti o slovenski arhitekturi. Le nekateri posvečenci so vedeli, da imamo nekaj mladih slovenskih arhitektov, ki pa vsi živijo in delujejo v tujini. Jožef Plečnik je tedaj gradil na Dunaju občudovane stavbe, Ivan Jager se je z istega mesta preselil za delom najprej na Kitajsko in potem v Združene države, kjer še danes deluje.

Maks Fabiani, tudi dunajski arhitekt, je včasih poslal še kak projekt za domovino, za Ljubljano, Trst ali Gorico in risal regulacije za primorske trge, a njegovo glavno delo je vendarle ostalo skoraj celotno v tujini. Šele povojna doba je prinesla mnogotere izpremembe, ki so na mah spremenile sliko slovenske arhitekture.

Predvojna desetletja, ki so bila brez dvoma čas največje zmešnjave v svetovni arhitekturi, v kateri so se križali najrazličnejši gmotni interesi z umetniškimi, so potekla za naše stavbarstvo brez umetnostne koristi, če ne naravnost v njeno škodo. Dočim so bili na tujem naši arhitekti umetniške osebnosti, ki so naravnost orale ledino nove arhitekture, so naše domače naloge reševali skoraj brezimni tujci. Kaj čuda, če so bila vsa naša novejša arhitekturna dejanja nedorasla zahtevam časa in so tedaj nastali oni deli naših mest, ki so brez smisla za najskromnejša urbanistična vprašanja zagrajili pot kasnejšemu zdravemu razvoju in ostali kamen spodtike tako estetu kot modernemu reformatorju. Malomeščan, ki si je nekoliko gmotno opomogel, je v teh popotresnih blokkih zgradil ogledalo svoje zbežanosti in samodopadljivosti. A ta čas je minil in po vojni je življenje zasekalo globoko vrzel med polpreteklost in sedanost naše arhitekture, ki se je zavedela svoje zgodovinske tradicije in se z mladostno radostjo oklenila nalog, ki jih je nudil spremenjeni čas in novi zastopniki družbe. Tako je iz čiste potrebe časa nastala naša arhitekturna visoka šola, ki je tedaj mogla celo Plečnika vrniti domovini in kjer poleg njega deluje še Ivan Vurnik kot učitelj mlade generacije. Ena najboljših strani te šole je med dobrimi ta, da stoji v sredi arhitektonskega življenja našega naroda in da uvaja mlade ljudi koj v reševanje novih problemov. Tekom let je nastal nov stan arhitekta, ki je zrasel doma in bil razmeroma dobro zaposlen. Sedaj pa se je javila ne le stagnacija v naročilih, ampak tudi neka čudna nesigurnost arhitektovega poklica. Poleg mladih arhitektov so zrastle zadnja leta tudi mladi stavbni podjetniki z dobro strokovno šolo, ki često prevzemajo arhitektu delo. Gospodar je ž njimi zadovoljen, ker upa prihraniti honorar za arhitektovo delo. Da se nekoliko zbistri mnenje o arhitektovi vlogi v modernem stavbnem življenju, so torej naši mladi arhitekti priredili razstavo svojih del, ki naj bi poleg individualnega umetnostnega obračuna vršila tudi splošno propagando za arhitektovo vlogo v sodobnem stavbarstvu. Kot pomoček za one obiskovalce, ki bi jim razstavljena dela ne bila dovolj zgovorna, je klub arhitektov izdal tudi brošurico z A. Grünbergerjevim člankom „Kaj je arhitekt?“ Na pročelni steni glavne dvorane pa visi velika tabla z nazornimi ilustracijami arhitektovega delovanja in njegove upravičenosti v modernem življenju. Arhitekt je tu pojmovan popolnoma umetnostno kot čisti projektant meščanskega doma in kot strokovni nadzornik zidave.

Tako obeležje arhitektovega delovanja ima povečini tudi vse razstavljeno delo. Zbirka obsega risane načrte in modele zgradb, ki jih je razstavilo čez 20 arhitektov. Ker za razstavo ni kataloga naj slede imena razstavljalcev: Costa peraria, Černigoj, Dev, Fatur, Grabrijan, Hus Herman, Hus Karel, Kobe, Kos, Medved, Mosar, Ogrin, Omahen, Oražen, Platner, Rohrman, Serajnik, Spinčič, Strenar, Šantel in Tomažič. Takoj je jasno, da razstava ne umetnostno ne idejno ne zastopa kake izrazite linije, ampak je njena sestava čisto slučajna, kot je slučajno članstvo razstavljajočega kluba. Med arhitekti so absolventi obeh ljubljanskih arhitekturnih šol pa tudi dunajskih visokih šol. Med mlade arhitekto je prišel tudi J. Costaperaria, ki se je res oprijel modernih zunanosti pri fasadah vil. V celoti je torej razstava razblinjena, dela bolj utis obračuna na koncu poslovnega leta, kot pa utis neke umetnostne celote, ki je nastala kot rezultat zavestne borbe in formiranja nekih programatičnih rešitev. Projekti obsegajo po

večini meščanski dom v njegovi najbolj ekskluzivni obliki: vila prevladuje in takoj povemo, da so najsamostojnejše in umetnostno najbolj zrele rešitve uspele prav tu. Veliki projekt vile za ing. Dždeka (Rohrman-Kobe) je vse pozornosti vredna sodobna stvaritev, ki kaže pri vsem neko urojeno plemenitost v proporcijah. Med drugimi številnimi projekti je posebno Tomažičeva vila pri Rakovniku samostojno delo in nekak kažipot v bodočnost. Preprosta in tako globoko premišljena stavba v čisto moderni konstrukciji je obenem tudi pomemben dokaz za močni osebni razvoj njenega avtorja. Tudi pri ostalih projektih vil je marsikaj dobrega (Platner, Omahen - Serajnik, Strenar itd.). Večstanovanjska hiša, ki je danes najpotrebnejša in najpogostejša oblika zidave, je zelo slabo zastopana, ker pač arhitektu pri nas redko pripade naloga, da napravi tak projekt. Na razstavi vidimo večstanovanjsko hišo skoraj redno v zvezi s kako javno zgradbo, med katerimi nadkriljuje vse druge dom Banovinske hranilnice v Mariboru (Črni-goj-Dev). Razmeroma pogosti so projekti hotelov, nekateri so celo izvršeni. Muzejski projekt (Oražen) je originalen in zelo uporaben, šole po večini ne pri-nášajo ničesar novega ali posebno dozorelega. Oprema sob, ki je pri nas gotovo najbolj reformirana arhitektonska panoga, je na razstavi slabše zastopana. Ti-pična zastopnika moderne udobnosti, ki meji na nasičenost, sta arhitekta Omahen in Serajnik. Mnogo strožji v formi je Spinčič, dočim je Kobe docela prelomil tradicijo, ki je tudi naša, in postavil za opremo skrajno formulo najnujnejšega in najtrpežnejšega. V tem vidim nekako odrekanje oni skorajda pesniški potezi, ki se tako plodno uveljavlja v ostalih njegovih delih. Med regulacijami — raz-stavljeni sta samo dve — vidimo dva ekstrema: eden ruši in projektira precej brezobzirno (Fatur), drugi se vživlja v to, kar je dala narava in kar je dal človek doslej ter modro ureja bodoči razvoj (Tomažič).

Naj končamo ta kratki pregled! Posamezna dejanja so na tej razstavi zelo pomembna, a vendar nas celota ne zadovoljuje. Res je, da razstavljajoči klub ni popoln reprezentant niti naše mlade arhitekture niti arhitekturnega dela, ki se je pri nas po vojni izvršilo. A vendar nam riše precej pravilno sliko stanja v našem stavbarstvu: arhitekt je v splošnem le še oni izolirani umetnik, ki ustvarja lepe stavbe in kar je ž njimi v zvezi. Širše naloge so često zanemarjene, izražene so najbolj individualistične tendence družbe in posameznika. Zato pa je po našem mnenju danes trg za mladega arhitekta saturiran in propagandni namen razstave, kolikor je hotela pomagati mladim ljudem na noge, zgrešen. Najbolj vroči pro-blemi zidave so danes kakor vedno pri bivališču za množico. In teh na razstavi skoraj ni. To polje še vedno obvladata gradbenik in gospodar sama. Gospodar stanovanjske kasarne pa danes ni več skromni in neorientirani malomeščan, ampak obogateli kapitalist, ki kar najrentabilnejše nalaga svoj denar. In zato se za marsikatero sodobno fasado, ki jo je morda v sili napravil nezaposlen arhitekt, skriva v razporedbi prostorov, zraka in solnca najnemodernejša reak-cionarnost. Na tem polju je treba zastaviti moči, proučiti življenje, njegove pogoje in zahteve ter pripravljati rešitve za občnost, če hoče biti slovenski mladi arhitekt, kar je bil njegov učitelj: vedno korak pred splošno priznanim razvojem, vedno s pogledom v bodočnosti. Tako bo pomagal arhitekt svojemu stanu, ki naj služi občnosti in posamezniku.

Francè Mesesnel.